

Agata Domachowska, Jan Muś

Nadzieja i rozczarowanie. Szczepienia przeciwko COVID-19 w Europie Południowo-Wschodniej

Polityka szczepień państw Europy Południowo-Wschodniej wskazuje na istotną różnicę w jakości zarządzania państwem w sytuacji kryzysowej. Podczas gdy państwa członkowskie Unii Europejskiej z tego regionu – Chorwacja i Słowenia – mają jasno sprecyzowane plany i harmonogram szczepień, rządy państw Bałkanów Zachodnich są w stanie podać swoim obywatelom jedynie ogólne informacje.

Chorwacja. Rząd Andreja Plenkovicia jest obecnie w trakcie wprowadzania istotnych reform gospodarczych, a jednocześnie musi zmierzyć się z następstwami pandemii COVID-19, która uderzyła w kluczowy dla chorwackiej gospodarki sektor turystyczny.

W celu zapewnienia wystarczającej liczby darmowych szczepionek rząd Chorwacji zarezerwował dostawy preparatu od kilku firm: Pfizer/BioNTech (1 mln dawek szczepionki), AstraZeneca (2 mln 705 tys.), Johnson & Johnson (900 tys.), Moderna (1 mln) i CureVac (300 tys.). W sumie jest to 5 mln 905 tys. dawek preparatu, co przy przewadze szczepień podawanych w dwóch dawkach pokrywa potrzeby ludności Chorwacji. Zgodnie z dostępnymi obecnie informacjami szczepienia w ramach zamówionych preparatów w większości będą przeprowadzane w dwóch dawkach (wyjątek stanowi szczepionka firmy J&J) i obejmą 79% społeczeństwa (3 402 500 osób). Odpowiada to potrzebom Chorwacji, które rząd określił na 70% zaszczepionych.

Rząd przyjął plan szczepień, zgodnie z którym pierwszych 9750 dawek preparatu firmy Pfizer/BioNTech zostanie równomiernie rozprowadzonych we wszystkich chorwackich jednostkach samorządu terytorialnego – żupaniami. Przy dystrybucji szczepionek rząd zadeklarował kierowanie się zasadą solidarności i niezbędnej opieki nad najbardziej potrzebującymi. Dlatego na początku procesu (począwszy od 27 grudnia) szczepienie będzie skierowane przede wszystkim do osób starszych w domach opieki. Kolejną grupą poddawaną szczepieniu będą pracownicy służby zdrowia i opieki społecznej. Szczepienia odbędą się w trzech fazach: po pierwszej fazie, w której zostaną zaszczepione wskazane grupy ryzyka, szczepienia zostaną skierowane do osób o podwyższonym ryzyku, przede wszystkim starszych i przewlekle chorych. Następnie obejmą także osoby w poszczególnych instytucjach zbiorowych, takich jak placówki edukacyjne i zbiorowe miejsca pracy. W trzeciej fazie szczepienia zostaną udostępnione wszystkim zainteresowanym obywatelom.

Przy dystrybucji szczepionek władze Chorwacji nie przewidują systemu „wyciągania” – kiedy to lekarze zamawiają szczepionkę, ale system „wypychania” – czyli dostarczanie lekarzom szczepionki wraz z instrukcjami, kto powinien zostać zaszczepiony. Powiatowe zakłady opieki zdrowotnej otrzymają liczbę dawek proporcjonalną do wielkości populacji, a następnie prześlą szczepionkę do lekarzy zajmujących się szczepieniami na swoim obszarze, zatrzymując część przeznaczoną na szczepienie w ramach samego zakładu opieki zdrowotnej.

Słowenia. Koalicja rządząca w Słowenii rozpada się, a rząd stoi przed głosowaniem nad wotum nieufności. Społeczeństwo jest niezadowolone z faktu zamknięcia stoków narciarskich w czasie sezonu turystycznego. Efektywnie przeprowadzone szczepienia, a co za tym idzie – możliwe wygaszanie pandemii będą stanowić silny argument dla premiera Janeza Janšy za pozostaniem u władzy.

Pierwsza partia szczepionek (9750 dawek) przybyła do Słowenii 26 grudnia. Do końca roku dotrze w sumie 16 575 dawek szczepionki. Oczekuje się, że mniej więcej taka sama liczba dawek będzie dostarczana co tydzień w przyszłym roku. Szczepienia rozpoczną się, gdy zostaną wdrożone procedury przygotowania szczepionki i jej dystrybucji. Pierwsze dawki będą przeznaczone dla mieszkańców i pracowników domów opieki oraz najbardziej narażonych i zagrożonych pracowników służby zdrowia w szpitalach i zakładach opieki zdrowotnej. Następnie

szczepieniom poddane będą osoby starsze (60 lat i więcej), które będą szczepione stopniowo ze względu na dostępność szczepionki, tj. w pierwszej kolejności zaszczepione zostaną osoby w wieku 80 lat i starsze, następnie osoby w wieku 70 lat i starsze i kolejno osoby 60-letnie i młodsze grupy wiekowe. W następnej grupie znajdują się pacjenci z chorobami przewlekłymi i podwyższonym ryzykiem wystąpienia ciężkiego przebiegu COVID-19, a w dalszej kolejności grupy osób zatrudnionych w infrastrukturze krytycznej (pracownicy edukacji, transportu, handlu detalicznego itp.). Po trzech tygodniach osoby otrzymają drugą dawkę szczepionki, co ma zapewnić najlepszą możliwą ochronę. Koszty szczepionki i sprzętu do szczepień, przygotowania szczepionki oraz samego szczepienia zostaną pokryte z budżetu państwa i zwrócone w całości podmiotom zapewniającym szczepienia pod warunkiem prowadzenia ewidencji szczepień.

Bałkany Zachodnie: jeszcze przed szczepieniami

Albania. Pierwsze dawki szczepionki na COVID-19 mają trafić do Albanii w pierwszych miesiącach 2021 r. Konkretna data nie została jeszcze ogłoszona, chociaż premier Edi Rama podkreślił, że szczepienia rozpoczną się już w styczniu 2021 r. Albania uzyska część szczepionek za pośrednictwem Globalnego Sojuszu na rzecz Szczepionek i Szczepień (*Gavi, the Vaccine Alliance*, GAVI), będącego administratorem instrumentu COVAX, którego celem jest zapewnienie równego dostępu do szczepionek przeciw COVID-19 na świecie. Ponadto rząd prowadzi rozmowy na temat zakupu szczepionek z firmami Pfizer/BioNTech, AstraZeneca oraz Moderna. Jednocześnie premier starał się obarczyć Unię Europejską odpowiedzialnością za brak szczepionek oraz przygotowania konkretnego kalendarza szczepień.

Jak dotąd w Albanii nie przedstawiono strategii szczepień. Zostanie ona ogłoszona prawdopodobnie na początku stycznia. Wiadomo, że jako pierwsi, na stadionie piłkarskim Air Albania (*Arena Kombëtare*) w Tiranie, mają zostać zaszczepieni pracownicy służby zdrowia. Oprócz nich jako priorytetowe grupy docelowe zdefiniowano: (a) rezydentów i pracowników zakładów opieki długoterminowej, (b) następnie osoby powyżej 75 lat, (c) osoby powyżej 65 lat, (d) osoby poniżej 65 lat z chorobami współistniejącymi oraz (e) pracowników sektora infrastruktury krytycznej.

Bośnia i Hercegowina. Władze w Bośni i Hercegowinie (BiH) nie wiedzą, kiedy do kraju dotrą pierwsze szczepionki na koronawirusa. Może to być pierwszy kwartał 2021 r., ale dokładnej daty nie ma. Pieniądze na zakup szczepionek zostały wypłacone za pośrednictwem GAVI. Rada Ministrów BiH planuje pozyskać 1,2 mln szczepionek przeciwko COVID-19. Ministerstwo Spraw Obywatelskich BiH wydało oświadczenie dla Radia Wolna Europa, że zamówiło 1 mln 232 tys. dawek szczepionki, co według ministerstwa wystarczy na objęcie szczepieniami 20% populacji BiH.

Dyrekcja Generalna ds. Polityki Sąsiedztwa i Negocjacji w sprawie Rozszerzenia Komisji Europejskiej (DG NEAR) za pośrednictwem delegatury UE w BiH wezwała Bośnię do określenia zapotrzebowania na liczbę szczepionek przeciwko COVID-19. Dzięki temu zaproszeniu dla BiH – oprócz możliwości korzystania z mechanizmu COVAX – otworzyła się perspektywa bycia częścią mechanizmu UE.

Bośnia i Hercegowina nie ma ministerstwa zdrowia na poziomie państwowym, ale na poziomie jednostek federalnych (Federacja BiH i Republika Serbska). Ponadto w ramach Federacji BiH dziesięć ministerstw kantonalnych zajmuje się opieką zdrowotną. Jeśli chodzi o dystrybucję szczepionek, Federacja BiH w ramach mechanizmu COVAX ma dostać 800 tys. dawek, a Republika Serbska – 200 tys. Władze Republiki Serbskiej pozyskują równolegle kolejne potencjalne szczepionki, takie jak rosyjski Sputnik V, ale także inne szczepionki, które na podstawie doświadczeń z innych państw mogą być dostępne w Republice Serbskiej.

Czarnogóra. Do Czarnogóry pierwsze dawki szczepionki mają dotrzeć do kwietnia 2021 r. Jak stwierdziła Milena Popović Samardžić, epidemiolog i przewodnicząca Związku Lekarzy, pierwszy kontyngent szczepionek przeciwko COVID-19 spodziewany jest w styczniu, kolejny w lutym, a następny marcu. Obecnie Czarnogóra przygotowuje się na przyjęcie szczepionek oraz ich sprawną dystrybucję. Działania w tym zakresie mają być administrowane przez Ministerstwo Zdrowia, któremu pomagać będą eksperci z Instytutu Zdrowia Publicznego (*Institut za javno zdravlje*) oraz Instytutu ds. Leków i Wyrobów Medycznych (*Institut za lijekove i medicinska sredstva*). Wsparcie techniczne oraz finansowe zaoferowała Czarnogórze również Światowa Organizacja Zdrowia (*World Health Organization*, WHO). Czarnogóra, podobnie jak inne państwa bałkańskie, otrzyma szczepionki

w ramach instrumentu COVAX. Rząd kupił już 248 800 dawek, które wystarczą na zaszczepienie 20% populacji. Jednocześnie trwają rozmowy dotyczące zakupu dodatkowej liczby szczepionek od państw UE.

W pierwszej kolejności zaszczepione mają zostać osoby z grupy ryzyka, tj. powyżej 60 roku życia, a także zatrudnione w sektorach kluczowych dla sprawnego funkcjonowania państwa. Co więcej, rząd już zapowiedział przeprowadzenie szeroko zakrojonej kampanii medialnej w celu edukowania, informowania oraz zachęcenia obywateli do przyjęcia szczepionki. Jak pokazują wyniki badań opinii publicznej przeprowadzone przez IPSOS, 42% respondentów wyraziło chęć zaszczepienia się, 43% jest przeciw, a 16% nie wie lub nie ma zdania na ten temat.

Kosowo. W czasie kryzysu politycznego, jaki ma miejsce obecnie w Kosowie, temat szczepionek został upolityczniony. Jak dotąd ani Ministerstwo Zdrowia, ani premier nie podali konkretnej informacji, kiedy w Kosowie rozpoczną się szczepienia. Jak wynika z informacji podawanych przez Światową Organizację Zdrowia, szczepionki mają trafić do Kosowa najpóźniej na początku kwietnia 2021 r. Co więcej, według WHO na chwilę obecną Kosowo nie ma technicznych możliwości podawania szczepionek, wobec czego Światowa Organizacja Zdrowia przeprowadza w tym państwie szkolenia personelu medycznego. Kosowo również przystąpiło do programu COVAX. Minister zdrowia Armend Zemaj ogłosił, że 360 tys. dawek zostanie dostarczonych obywatelom bezpłatnie. Ponadto stwierdził, że rząd planuje zakupić łącznie 1,2 mln szczepionek. Z kolei Tomáš Szunyog, specjalny przedstawiciel UE w Kosowie, zapowiedział, że UE dostarczy Kosowu dawki szczepionek dla ponad 300 tys. osób za pośrednictwem programu COVAX. Część polityków kosowskich, w tym Vjosa Osmani (przewodnicząca parlamentu i pełniąca obowiązki prezydenta), obawia się, że Kosowo może być ostatnim państwem w regionie, do którego trafią szczepionki.

Jednocześnie na północy kraju, w gminach zamieszkałych przez Serbów (tj. Północna Mitrowica, Leposavić, Zubin Potok, Zvečan), rozpoczęły się już szczepienia preparatami dostarczonymi tam przez Serbię. Tego rodzaju działanie zostało skrytykowane przez stronę kosowską, która twierdzi, że odbywa się ono bez konsultacji z rządem w Prisztinie. Co więcej, stanowi to część strategii Serbii, której celem jest podważenie suwerenności Kosowa. W związku z tym kosowski minister sprawiedliwości Seljim Selimi zwrócił się do prokuratury i policji o zbadanie sprawy nielegalnych szczepionek, które miały zostać dostarczone do północnej części kraju. Według Urzędu Celnego i Straży Granicznej Kosowa nie ma informacji, że szczepionki COVID-19 wjechały do kraju. Prezydent Serbii Aleksandar Vučić stwierdził, iż Serbia nadal będzie pomagać „swoim obywatelom w Kosowie” i jest również gotowa pomóc Albańczykom.

Macedonia Północna. Nie została jeszcze ustalona konkretna data, kiedy szczepionki trafią do Macedonii Północnej. Prawdopodobnie w styczniu pierwsze dawki preparatu zostaną dostarczone z Bułgarii w formie darowizny. Z kolei, jak podkreśla macedoński rząd, 833 tys. dawek szczepionki zakupionych w ramach programu COVAX ma dotrzeć do kraju w marcu. W związku z tym to właśnie marzec będzie miesiącem szczepień w Macedonii Północnej, ponieważ niezbędne jest przygotowanie techniczne i przeprowadzenie krótkich szkoleń dla pracowników służby zdrowia. Zakup kolejnych 800 tys. szczepionek rząd macedoński negocjuje bezpośrednio z firmami Pfizer/BioNTech oraz AstraZeneca. Ponadto część szczepionek zostanie dostarczona do kraju za pośrednictwem Unii Europejskiej. Co więcej, jak podkreślił premier Zoran Zaev, nie tylko Bułgaria, ale także m.in. Grecja i Polska zapowiedziały przekazanie określonej liczby szczepionek temu bałkańskiemu państwu. Strategia szczepień nie została jeszcze ogłoszona, ale jak podkreślił minister zdrowia Venko Filipče, pierwszeństwo w ich przyjęciu będzie miał personel medyczny, a także osoby przewlekle chore, osoby starsze oraz pracownicy infrastruktury krytycznej i transportu. Po zaszczepieniu tych grup, najprawdopodobniej na początku marca rozpoczną się szczepienia pozostałych obywateli. Jak oświadczył premier, prawdopodobnie marzec 2021 r. będzie miesiącem szczepień. W pierwszym etapie zaszczepione ma zostać 20% społeczeństwa (417 tys.).

Ze względu na opór części społeczeństwa macedoński rząd już rozpoczął kampanię informacyjną oraz promującą szczepienia wśród obywateli. Jak wynika z przeprowadzonych w Macedonii Północnej badań, 40% obywateli nie chce się zaszczepić, a 50% uważa, że pandemia COVID-19 to spisek.

Serbia. Serbskie władze zmagają się z falą krytyki społecznej skierowanej przeciw autorytarnemu stylowi sprawowania władzy przez prezydenta tego państwa – Aleksandra Vučića. Pandemia COVID-19 uwypukliła poważne zaniedbania dotyczące zarządzania i funkcjonowania państwowej służby zdrowia.

24 grudnia rozpoczął się proces szczepienia w domach opieki dla osób starszych. Władze oczekują dostawy 78 tys. dawek szczepionki w styczniu, 98 tys. w lutym i kolejnych 114 tys. w marcu. Są to szczepionki firmy Pfizer/BioNTech, której 4875 dawek dotarło już do kraju.

Szczepionkę przyjęli premier Serbii Ana Brnabić, minister pracy, weteranów i spraw społecznych Darija Kisić Tepavčević, a także epidemiolog Predrag Kon – jako przesłanie dla obywateli, że szczepienia są bezpieczne. Taka praktyka szczepień urzędników państwowych będzie kontynuowana także w przypadku szczepionek od innych producentów. Na podstawie umowy dwustronnej Serbia ma otrzymać kolejną partię szczepionki Pfizer/BioNTech (21 tys. dawek) w styczniu 2021 r. Trwają również negocjacje z producentami szczepionek z Rosji i Chin. Prezydent Serbii Aleksandar Vučić wyraził oczekiwanie, że masowe szczepienia będą mogły rozpocząć się już w połowie stycznia 2021 r. Minister zdrowia podaje jednak inną datę: kwiecień 2021, kiedy prawdopodobnie dostępna będzie większa liczba dawek szczepionki. Prezydent Serbii poinformował, że Serbia zamówiła za pośrednictwem systemu COVAX 1,8 mln dawek szczepionki przeciwko koronawirusowi.

Wnioski. Nieudolność władz państw Bałkanów Zachodnich w walce z pandemią COVID-19 i jej następstwami będzie miała negatywny wpływ na ich ocenę przez społeczeństwa. Niewydolność służby zdrowia oraz organów administracji publicznej przełożyła się na wzrost liczby ofiar śmiertelnych w okresie pandemii. Odpowiednio szybki proces szczepień ochronnych w tych stosunkowo małych państwach mógłby ograniczyć liczbę zakażeń na COVID-19. Jednocześnie opóźnienie tego procesu doprowadzi do wzrostu niezadowolenia społecznego, co będzie miało wpływ na stabilność polityczną w regionie.